

Бондар Євгенія Рустамівна,
приватний адвокат
Карпенко Роман Валерійович,
старший викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук
*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Відомо, що сьогодні кваліфікована юридична допомога потребує витрати замовником цієї послуги значних матеріальних коштів. Вважаємо не зайвим пригадати, що в недалекому минулому традиційним явищем правової системи України була правозахисна діяльність прокуратури, в процесі якої прокурори забезпечували представництво в суді інтересів недостатньо захищених верств громадян. Унаслідок реалізації судово-правової реформи Законом України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» значно звужено повноваження прокурора щодо представництва інтересів громадянина в суді. В результаті наступного етапу реформування, пов'язаного із ухваленням Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», прокуратуру взагалі позбавлено повноважень щодо здійснення представництва інтересів громадян.

Стає очевидним, що за логікою законодавця представницька діяльність органів прокуратури в механізмі захисту прав людини та громадянина поступилася місцевим центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Також варто звернути увагу на той факт, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура (ч. 1 ст. 131-2 Конституції України). Враховуючи положення вказаної статті, С. Бреус робить слушний висновок, що українським парламентом обрано концепцію монополізації надання професійної правничої допомоги саме адвокатами [1, с. 20].

На нормативному рівні механізм реалізації конституційного права на безоплатну правову допомогу закріплено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу», в якому визначено порядок, підстави та суб'єктів її надання, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги, повноваження органів виконавчої влади у цій сфері, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з указаних питань. Із цим пов'язана необхідність вивчення стану регламентації надання безоплатної правової допомоги та реалізації громадянами вказаної правової можливості. Дослідження має проводитися з урахуванням основоположних принципів і

кращих практик надання юридичної допомоги, відповідності чинного законодавства вимогам міжнародних актів з питань захисту прав людини тощо. Це дасть змогу виробити належний методологічний інструментарій для виявлення протиріч, недоліків і прогалин у нормативному забезпеченні вказаної та організаційного забезпечення надання безоплатної правової допомоги під час здійснення судочинства, реалізації гарантій держави у здій тимчасовій основі на підставі договору. Цей вид діяльності фінансується за рахунок видатків Державного бюджету України.

Варто наголосити, що право на правову допомогу є елементом реалізації таких важливих принципів демократичної держави, як право на доступ до правосуддя і справедливий суд. При цьому обов'язком держави є забезпечення особі реального, а не формального доступу до суду в результаті надання правової допомоги [2, с. 407], у зв'язку з чим нашу увагу привертає фактичне забезпечення дії принципів цієї допомоги, а саме – доступності та якості її надання.

Аналіз звернень до відповідних центрів свідчить, що найбільш поширена категорія осіб, яка потребує безоплатної правової допомоги, – це малозабезпечені громадяни [3, с. 104–105]. Згідно з процедурою, встановленою у ст. 18 Закону, звернення про надання одного з видів правових послуг подаються особами, які досягли повноліття, до Центру з надання БВПД або до територіального органу юстиції за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Разом зі зверненням про надання БВПД особа (або її законний представник) повинні подати документи, що підтверджують належність особи до однієї з вразливих категорій, серед яких вказані характерні ознаки особи, стосовно якої звертається законний представник. Нормативне закріплення цих положень з огляду на принцип правової визначеності начебто не викликає жодних сумнівів щодо реалізації задекларованих гарантій.

Водночас на практиці у багатьох осіб, які мають на меті отримати безоплатну правову допомогу, виникає досить багато труднощів. Від початку вони пов'язані з доступом до самої правової допомоги. Зокрема, йдеться про отримання та самостійну підготовку низки документів, які вимагаються центрами з надання безоплатної допомоги. Для деяких категорій осіб, які не спроможні самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, такі вимоги взагалі ставлять під сумнів доступність вказаної державної послуги.

Проілюструємо зазначене наступним прикладом. У разі, якщо дохід сім'ї менший за прожитковий мінімум, відповідно, ця сім'я має право на отримання БВПД. Проте для цього потрібно подати до центру надання правової допомоги комплект з восьми окремих документів: 1) паспорт або інший документ, що посвідчує особу; 2) реєстраційний номер облікової картки платника податків; 3) довідку про отримання (неотримання)

соціальної допомоги; 4) у разі відсутності зазначеної довідки такими особами подаються: 5) довідка про склад сім'ї; 6) довідка про доходи кожного члена сім'ї за останні 6 місяців; 7) довідка про перебування на обліку в центрі зайнятості та проведені виплати – у разі звернення до місцевого центру осіб, зареєстрованих та про відсутність податкових зобов'язань з такого податку).

Практика свідчить, що наразі система надання безоплатної правової допомоги перебуває на етапі становлення, ще не завершено процес її інституалізації та правового регулювання, тому нею не досягнутий рівень європейських стандартів забезпечення доступу особи до правосуддя та якості правових послуг, а ця сфера в окресленому аспекті потребує удосконалення.

Бібліографічні посилання:

1. Бреус С.М. Зміст права на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу та перспективи законодавчого врегулювання механізмів його реалізації. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 1. С. 19–23.
2. Ісакова В.М. Право на правову допомогу як елемент принципу доступності правосуддя. *Форум права*. 2012. № 4. С. 404–410
3. Сірош Д.М. Фінансування витрат на безоплатну правову допомогу в судочинстві України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 2. С. 102–106